

Эр дундигт 8 хамгаанда явхи боловсрын яаралын дүгнэрийг хийснээр, "А" бөлөхөх Чурагтай, Холгоор, Соловьев, Кытаанак нэгдүгээртэй, "Б" бөлөхөх Мугудай, Хайхасгт, Сыздиг, Хаттыг нэгдүгээртэй хамгаалдугаа оогийоотулар Байгальын бөлөхөртүг кыаганыар Чурагтай, Холгоор, Мугудай, Хайхасгт жолейболдугаа финалд

Улугу даһалтатын физическэй култуураа уонна спорту управлениета курахтаһыны ыһтыы тэрэһини-гэр көмөлөспүт Чурапчы нэһилиэгин даһалтатыгар, II-с №-дөөх орто оскуола саалататыгар, ЧФКСИ студен-тыгар махталын билиэрэр.

Дьулустаан ЕГОРОВ,
Чурагчы улуунун "Урожай"
спортивный обществотун председатели.

Амаралх санаа

Оксана ТРОФИМОВА.

Пенсионер, болбой!

АЙАН ОРОСКУОТУН ТӨЛӨӨҮНГЭ УДАРЬИЙЫЛАР

РФ Пенсионный фондатын
Чурапчы удууһугар управлениета

2011 – илциска Тѳа хаһаайыстыбатын сыла

ӨЛӨРӨР МУТУКПУТУН КЭРДИМИЭБИН!

Ынах сүрхү саха оолук өбүгэ саҥаттан илгэ кэлбит барда баайа, бигэ тирэээ буолар. 2011 сыл саҥатыгар республика бос билим баһы көрүнтээх хаһаайыстыбаларыгар уопсай 233,8 т.тх. сүрхү баара. Ол иһинэр 88,0 т.тх. ыанар ынах. Маҥан 20,0 %-на тьа хаһаайыстыбалатын тарылталарынэр, 28,6 %-на бааһынай хаһаайыстыбаларга уопсайы 51,4 %-на кэтээх хаһаайыстыба көрүүтүгэр туар.

Борудатынан ылан жордожо, суоһу уонсай ахсаа-
нытан 85,3% -на симментал бо-
руода. Халхоттор суоһу (14,2%)
сүрүмүөн Отүгүн тартыгы-
нан, Дьокуускай тула турар.
Саха борудата баара-суоһу
1200 тобо суоһу.

Калинингийн нэгдсэн улсын хурлын үйлдвэр, хөдөлгөөнийг ийнхүү, ялгах үүснүүр ахсаанаа арайны турар. Маныхахаа хэвхэ төрөгчтөр баал-
лар Олд буюулар, үснүүр ахса-
анын өнчирөгчтөр туһулар бий
снгийнхээ үлэ барар. Бастатан
туран, үснүүр үүрмэ бийл-
гчын тийшэр, хаачихаахаа
эбийн айлдгчын хаачихаа
наада. Иккинхэн, аныг,
үснүүр өнчирөгчтөр хөдөл-
гч. Үснүүрэн, ямары көрө-
харайар бөгсөгч үлэнт сө-
мийнхэн өгчгүн хөдөлгөөн-
х, сөгчгөөх хөдөлгөөн, хам-
таах буюулуугуу хаачихаах
ахныг. Төрдү сөрүк - өнчир-
гчын тахсгыг, бэлэн бөрдүү-
суйны ырьшанаа тахсгээ-
хыг, бөрдүүхыг батары.
Бийнхэн министрөгчтөр бу-
гчтөр сүүн хайрханаа угу-
наах үлэнт ялгар бийлгөөн.
Манна дараан эгчгөөх, 2012
сэлтэн сөгчгөөн тлэ хааахы-
гчын салаагчын сайнхны-
гчын көрдүр хэвхэ болоху-
гчлары улуус тахсгээр бө-
рдүүр буюла Олон манг-
ынхэ хас бийрдгч бахсгээ,
улуус, нийлгич хөдөлгөөн
төр элэгчлэгчтөр үрдүүр
ахуулуур.

Бу сылта сүөһүнү илгилээ
туох-ханыык үлэ барбыгын
иалластык ырытан көрүүккэ.

Бастатан тура, эбии
аһылытанан хааччылыыс
туһунан бэлэстиир торостотук.
Кураан дьыллар туран эрэллэ-
рин илэ-бааччы көрөһэллэр
сайын ааста. Ол курдук, рес-
публика ынары илгилэн ылан
дьарыстарар илгил эгэр улгуу-
тарытар ардах түстөккө от
үүнүүтэ олус малтэх буолла.
Курааһы дьыл маһан эрэ
түстүккэмэт чинчилик. Онон
бэлэмнээх үлэ эрдэттан бар-
быта, ону ааһан быйыл
күһүгүгүттөн саҕалаан аны
эһиилэ от үлэттөр бэлэмнэ-
ниһэ кирийдит. Ол курдук,
сүөһүнү тэрийдипит.

Бұрыңғы республикада ара-

ах, от үчүздөйлик үүмүт сирдиз-
лэр оттуурга анан мобил-
най этэрээтери тэрийэр
туһунан Правительство от ыйы-
н 28 күнүр Уураах ыйыан
тууар. Онно олоһуор, 21 улуус-
ка 282 мобилнай биритээдэ тэ-
риһибиҥ. Ыраах үлэһир би-
ритээдэлэргэ ороскууттарын
сороһун сабыналларгаһар дин
20 мөлөһк суума көрдүлүбүтэ.
Кинилэр күөстэринин барыта
49,9 тыһ. тонна от оттонно.
Атыһыһ эттэххэ, республика-
да бэлэмнээһит уһсай от нэ-
эмэйиттэн 10,7 %-ын ылар. От-
тон сорох улуустарга ити
көрдүрүү буһаһын да 18 %-на
таннээтэ.

Страховой саппаас быһылы-
тынан 22 мал салт суумалаах 2
тыһ. тонна комбинаторку бэлэм-
лэир далай ылыһыллыбыт. Ол
быһылытын Амаака 300 тон-
на, Манга-Хыгалаака 510 тонна,
Уу-Алданга 400 тонна, Чу-
рапчага 540 тонна комбинатор
бориттаро быһаарыллыһа. Ону
сэргэ резервэр дигэ 250 тонна
хааллардыбыт. Бу үлэстэ то-
лоруу аһылы кэм сэрэһэти ба-
ры ирдэннэлэр бэрээдэни ту-
туһан, аһаҕас конкурстары ы-
ланы түмүктүгүн барда.

Курааннаабыт улуустарга уу суолтун уонна массыытанын тизийиэх тахсар ороскуоттары сабыыга уопсайа 29 мөлөсүк көрүлүбүтэ. Онон бу күнүбүзгү барыта 4 300 тонна от изиһиэккэргэ тириэрдилинэ. Сорор сэтэһи, ахсыһы ыйдары быһаанына. Кыстык устата курааннаабыт улуус таһымтан 15 тыһ тонна от таһышлара сабыаһанар.

Сэтгэлгүи сагаллангыгта мөн-
нөстөрөөс тууаамаах салга-
аччылара, специалистгара
Мэнгэ-Хангалас, Айма уонна
Чурагчы удуустарынан коман-
дировкага сыгдан оту тээби-
ни билистилэр. Мэнгэ-Хангалас
улуууугар оту тээбини төрийн
халгыс, бгыттарыы суох.

Амгад ордуу уусгук ба-
лахынхоо алаах Сатадай уоша
Алтан нэһиликтэртэ эбит. Ман-
на улуустваарт тэа хаһайыс-
тыбатын управлениетин са-
лайааччыта А.М. Семенов, би-
жик нэһилиэк баһылыктара
С.Д. Давыдов (Сатадай), Д.М.
Григорьев (Алтан), хаһайыс-
тыбалар салайааччыллара,
нэһиликтэр активтара мустан
мунһахтаатылар. Кэспэтин
түмүрт сүөһүгү, сыһынны кыс-
таатыга, отунан хааччылыыга
улуус, нэһиликтэрт
баһылыктарын ааттыгтан ыла-
нар дыаһаллара сэгүтэ суора
быһаарылыһа. Ол курдук, сө-
төннө 1 күнүгүртэ турутуһа
Сатадайга 200 төһө, Алтанга
150 тонна от тэһийилибит.
Нэһиликтэртэ кыстыкка үлө-
лөһүр комиссиялары, оту тейи-
гэ эһи массынанын ыр-
дэһини тэрибэтэктэр, эһи-
гэтиэх нэһиликтэр ий барыла-
лара баар. Мунһах түмүгүнүн
боротокуудунан чолчу тало-
руллар болдоохтоох дыаһалла-
ры ылаһыһа. Министрество
бэйэтэ дыаһалынан Уус-Ал-
дан улууһун МТС түөрт массы-
нага Сатадайга, Алтанга оту
тэһийигэ үлэтиилэрин
быһаарда.

Чурагчыга улугус салалдаачылары, специалистара, 12 пайызга олохтоохтору мустан огу тийиш туһунан муну бахтаа-ахтылар. Чурагчыга кэспэтигэ сорох пайланыштар тэрийбэт отторун ситэ аарыла, Хадаарга, Дириттэ кыстык комиссиятын тэрийбэтэ, төһө сүөһү кыстыкка кылларыларга быһаарыллыбакка оптороллор.

Онон бу командиромга

сүһү кыстыгар уустук туруктаах улуустар хайдах дьаһанан олороллорго өссө чопчуланна.

Мелиорация – сир үлгитин биэр төһүү хайысхата. Онно үлэ эмээ быһаан быһаагынан баран нйэр. Ол курдук, элишпи усина кэлэр сыһылары хабан турар, оттуур жодуhalары тупсарыт анылаах быраймактыыр-чанчидер үлэтн быһыта 5 малсолк көрүлүннэ Калэр 2012 сылы 4 тыһ. гаа оттуур жодуha таһыгар түстэммит сөөлүнү итэр комплексы биэр утум быһаагынан көрөн, 17 малсолк суумалваж жодуhаны тупсары үлэгитн торумааыбыт. Манкы таһынан быһыл Мелиорация управлениегытар 4,1 малсолк убу эби корбүштүтүн суотугар Илин энэр улдустарга уу ситиһин устун (водовод) 30,4 мал. куб. уу эби качайданна. Нүөлсүтүү чааһыгар ити кемелөөх буолдо дигэн суоттуубут.

Быыыл республика үрдүкүн 467,4 тыһ. тонна от бэлэмилээнэ. Ити быылыһыт быһаан 92 % гэнтэһэрэ. Быһаан 507,4 тыһ. тонна этэ. От быһаанын толоруу, билинн турар, үлүүс үлүүс айын араастаһар. Ол курдук, ыһааныт быһаанын 16 үлүүс толордо. От үүрмэтэринин быһааны Амеа (86 %), Горнай (80 %), Мэһэ- Хаҥалас (84 %), Чурапчы (88 %) улуустар толорботулар. Бүлүү бөлөх улуустарыгар үһүнүк ардаан, от хаачыстыбата сөгөтөгү сүөх буолла.

Синдэстэаһингэ Монго-Ханаластан ураты бары былаан тодордулар, барыга 12,3 тыһынча (128 %) бөлэмнэна Уонсаа 12,4 тыһынча сенэк баар, ордук үгүтөйдик Уейнэ Булугу, Монго-Ханалас, Нам, Ньуруа, Төмүө улуустара үлэ-лэтиллэ.

Байгалийн орлогын тухуйн билигийн нэрлэххэ итингик Уонсайын, кэлэр сыглар, кураан буолар, күүгүлэр. Ошон сир илоруги, мелиораци дьыалатыр, албх сыллах оту ыһыга уода, хайхскаларга министерство күүскэ улэтир.

Бялах сүрхүүнү эгчирэмшэт туһунар быйыл сүрхүүнү атыал-
лаһарга анаан Боломсуочуадала-
ах агент буолбут "Туймаада"
ФАПК 80 мил солк. государство
мэктиэтинин кредит ылла. Бо-
ломсуочуадалах агент сүрхүүнү
атыааһаахыга сүрхү сыана-
тын 35 % сайым быйаһыгыннан
бизэр. Онон бас билли бары
көрүстөр үлэһир хаһаайысты-
баттан 7-гэр дьэри саастаах ы-
пар ыһары, 2010-2011 с. (ага-
ыйыттан үһө саастаах) бурсу-
найы "Туймаада" ФАПК көгү-
атыаһаһы ситимэ оһоһулун-
на. Бу туһунан толору иһити-
ирини хаһааһтарга суруй-
буттут, арааһыйар, телевиде-
ниер көрсөн турабыт. Истэ-
лик буоллаҕымына, минис-
терство сайыһылар эбэтэр оло-
рор улуускут тыаҕын хаһаайы-
стыбатын управлениегыттан
чочук боллосхотун сөн.

Сүүнхүү итгэнийг икэм бодон хайлсхаагт - сүүнхү туу-
рар хотонун тутуу. Аасныг XX-
с үйэ сүүрбэний сылларыг
дизар сахалар баларнарыг
сүүлхыг хотоннох олорбутта-
ра. Аныг үйэгэ итгэнийг
костуу суох буолла эрэри, хо-
томхут турута оччотоогу изм-
тэн улаханньг уларыбата ди-
эххэ сол Ивниаң үлэ албэх
механизация дээн сүүрүн тэнэ
Мань тууларарга туох үлэ ы-
тыларар?

Быйылгы сыл түмүктөзөн
эрэр. Быйыл 7940 төбө сүөһү ту-
рарытар сөстөөх 100 санга хити

тутууга бара турар. Илэнтэй 15-на сүүстүү төбө нийрлэгтээ суотгамалт механизирован-най хотон Маны талхман кээсэ хааайыгшбалар бэйэлэрин кыдхтаралан 50, 100 төбө сүөһү турар 84 сага хотонун тутун-нулар. 5400 сүөһү кэирэр 57 хотого өрөмүөнүнээ. Бу элэх-кэ эрэ дөбөнүн ийин, балиа сөөкүлүнүн ийин сүткөөх.

Онон бу сэтгэл уулсайа 13 340 тобо турар 157 хотон үлэи кирида, койрида. Бу үтүүл сарлааһыны адырманыашка, сыйлы айы сага хотону тутуу-ну, толору механизациялаах отогоруну тилиһи быспакка ыт-тар быланнаахпыт.

Үнүс хайхсыа - социальный хааччылыы. Бытырыыныгыттан идэлэхтэр сойуустарын нөүгө сүүһү салатын үлөһитэри, чоолаан ыаныыксыттары, профилаторийдарга сыһыаты, эмтэти курдук урукку социальный ойбул ситиһи хаттаан тилинээрэн эрбэти. Бытырыыл 80, быйыл эмэс бир итичэ ыаныыксыт уонна бөсгүк сыһыанна. Кэлэр өттүгэр бу үлэ өссө кэнээттиһиэхтөх.

Хамнаас богдгуурууһун тумын ааһар сыйнаа буолуоҕа. Ол курдук, министерство ыһыһыксыттарга хамнаһы талөөһүнү методическай рекомендацияларын бэлэмнээн тарҕашыта. Рекомендация үлэ пуорматын тариф "разряды", ыстаапката, хамнаас фондатын, хамнаһы аарыһа олохсуйбут (типовой форма) көрүүгүн уода билгэргэтэр. Бу докумуну билиһыттыһан, элбэх уонна үгүстэй хаачыстыбалаах үүтүмүр ыһыһыксыт ыйдаару хамнаһа 15 тыһ. солк итэрэһи сүөх буолуохтаах.

Сүүнү салаагын үлэнхтэр туох санаалаахтарын, этэр этилээхтэрин истэр, баар билиһанныаны быһаччы үлэлиг сүлдьэр дьонтон бһтэр сымаллах бһйи баларан ыһыга сүүнү үлэнхтэрин республика таһымнаах слоттарын тэрийдһит. Слелка 100-чэке дэлэтэ кэлэ көхтөөхтүк кытыһа. Иккү күнүгөх ариирдэх кэпсэти санаа атастайы түмүгэ сүүнү иһиһгэ үлэни тэтимирдиһгэ, бу салаан бааргугутэ кэккэ быһаары ыһыдыһыта.

Сүеһүнү иитиһгэ улаха өйбүллээх төрдүс бөдөн хайһа сүөһүттэн ыһыһыбыт бородууксуяаны батарыы ырыһаһын сайылнарыы буола Сүөһүнү көрүү, иттии олус устук, ыарахан үлэ. Ааспыт үй 80-с сыллардаа республика сүөһүнү иттии салааларга м. хайһаһаа тоһору кэриһтэ к. ирбит эбит буоллар, 90- сыллардаагы уларыта туту көмүһэр ыһыллан, сүтэн-иһтэ хаалбыта, хаарбахтыһыбыта. С. түмүгэр билигиниһтэ дьомму үкэ иһиһ кытаанах үлэһит сылдьаллар. Оһоһ ыһах сүөһ бородууксуяатын аһыһ таһаарыһа иһи учуотһаһаа таах дии саныһыт

Республикада үүт сартуу
ката, астааһын тилигэ сана
дан тэриитэн ас-уел ырыһы
гар өрүү ас хамаартык атыһы
нар буолда.

Сотуру эт техникческой ре-
ламенш федеральный союу
куускэ үлэлшира куутулл
Онон туһааннаах регламент и
дэбилиэн эт анал буойуна
астамыл эрэ буоллааина, ат
ыга таһаар кыахтанаа
Онуоха бэлэмнэх буолуохт
тун наада. Сүөһүнү уотууга т
спэ үлэ тэриллээхтэх. Саха с
рэ сүөһүнү уотууга бэйэлэни

мигэр сүдүмэр үрдүк ситиһил-
лэрдээх, албан ааттаах үлэти-
таринни биллэрэ. Ол уопуту
туһанан, ситименталы уотууга
күүскэ үлэһэллэһит. Ол курдук,
быйыһыттан саралаан уотарга
солтоох рефердор бороуданы
Саха сиригэр арыллыбыт. Чу-
раһыттан сараланан атын улу-
устарга эмиз арылар былаан ба-
ар. Амур убалаһылар үлэни
билэ бара сырыттыбыт.
Сүөһүлү уотууга күүскэ үлэти-
иллэр. Австралия курдук ыра-
ах дойдугтан быйыл 2,5 тың
атыһыласыттар, эһил 8 тың,
уопсайа 100 тың тийэ сүөһүлү
атыһылаһар былааннаахтары
соһуйа көрдүбүт. Бу үлэ феде-
ралай программа чэрчитини
барар эбит.

"Саха боруодатын сүөһүтүн өйөөбөккө, тастан ажаллалар Саха ыһадын үүтэ, этэ олус туһалаах" диэтчилэр бааллар Кырдык, быһинигиэ баара эрэ 1200 төбө сүөһү хаалбыта жомолтолоох. Бу олус арылах Онон баларбытын астан сизэ кэбидэрбит табыллыбат. Саха сүөһүтэ салыи үйэтин сааттан баар уникальнай историческай кылы Мань барытын учуоттанан туран, быһыл Арасыйнай ТХМ-тан сахабыт сүөһүтүн федеральнай "Региональнай суолталаах программа" чэрчитинэн кылларан, бу сүөһүнү кылгит анал субсидия көрүлү туруорустубут. Суотун-учугун толору аңгоруон кыллардыбит. Онон байыбыт да федеральнай быһаарылыи долгуи кэтиэн алообут.

Федеральный министерство
воны кытта сүөһүнү элбэттиг
туһуламмыт нүгэни салгы
ытабыт, сүөһү төбөтүгү
көрүлүр субсидия салгы ба
ар буолуона дии саныһыбын.

Биһиги ийэлэрбит-аҕалар
быт урукку сылларга ситистик
ситиһиһэлэрин сергүтэн, ыраа
абыт санааларын толорон
төрүт дьарыкшытын салгы
сайыһыарыах тустаахпыт.

Күндү биір дойдумаактар
быт, тыа хаһаайыстыбатын са-
лаатын бары үлэһиттэр! Тоһо-
да уустуктардаарын ирэн, кыс-
тыгы этэнигэ тиэрүү
сүөһүбүтүн-астытын энчирдэ-
пэт туһунар бары күөспүтү-
түмүгүн.

Президемигт Е.А. Борису
дьябальнан 2012 сэл тохсун
ньу 1 күнүнээр туругунаа улу
уска баар ынах сүөһү ахсаа
2011 сэл тохсунуу 1 күнүг
тэннээтэхха эбиллибит буол
ларьна, хас биридди төбөүгү
30 тыһ.солк улуус тыаты
хаһаайыстыбатын бюджетиг
эбиллэр. Ол курдук, холобу
Хаҥаласка 2011 сэл тохсуну
1 күнүнээр туругунаа 1254
төбө ынах сүөһү баара статис
тика дааныһаһынан бигэргэмиг
Онтон 2012 с. тохсунуу
күнүнээр туругунаа улуус
икки да төбө эбиллибит буол
ларьна, улуус тыатын хаһаай
ыстыбатын бюджетигэр 60 ты
солк эбии тийиэр (2х30 000=6
000 солк).

От оготно, хотон тутушар
сүөһү салаатын үлэһитэриг
социальной өйбү-
сөргүтүлүэр, боро дууксууһа
көдүүстээхтик багаралы
барар. Онон, хайдары да иһин
сүөһүбүт биһиги сүүри баайбы
буоларын толору өйдөө, кы-
гас кэмнээх уустуктан ил-
бэккэ олорор мүгүлүтүн көр-
дүмүһүг, түмсүүлээх бу-
луоһуг дин ил-төбө

Иван СЛЕШОВ
СР Тугаһын хаһаайыстыбын
уонна аска-үөлгэ политикаһын
министр

МВД по Республике Саха (Якутия).

